

GÜZELİ ARAYIŞTA KADIN İMGESİ, ŞİDDET TEMASI VE POLYXENA'NIN ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINA YANSIMASI

Öğr. Gör. Münevver Berrin KAYMAN KARAGÜL

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi

ÖZET

Kadın imgesi neolitik dönemden günümüze plastik sanatlarının her alanında estetik bir form olarak yer almaktadır. İlk çağlardan günümüze kadar olan süreçte kadın, içten gelen öğrenilmiş bir duygu olan şiddette maruz kalmış ve günümüzde de hâlen kalmaktadır. Özellikle çağımızda kadına uygulanan şiddet, medeniyetlerin toplumsal yaşam biçimlerinin ve yaşam şartlarının değişmesine karşın sürekliliğini korusa da şiddeti uygulama biçimleri benzerliklerini taşımaya devam etmektedir. Kadın, şiddet ve kurban konusunun sanatsal olarak işlenişi yüzyıllardır estetik açıdan hiçbir değer kaybetmeden farklı teknikler ve formlarla işlenmeye devam etmiştir. Polyksena'nın kurban sahnesinin M.Ö 525 yıllarından itibaren seramik yüzeylerde işlendiği görülmektedir. Plastik Sanatların farklı disiplinlerindeyse 14. yüzyıldan 21. yüzyıla dek sanatçılara esin kaynağı oluşturmuştur. Troia savaşının sonundaki hikâyenin başkarakterlerinden biri olan Polyksena'nın, hüüzün dolu mitolojik öyküsünün yer aldığı " Polyksena Lahdi" günümüzdeki trajik kurban kadın hikâyelerin temelini en gerçekçi işleniş biçimi olarak günümüze sunmaktadır.

Anahtar kelime; Kadın, Şiddet, Kurban, Çağdaş Seramik Sanatı, Polyksena

WOMEN'S IMAGE OF BEAUTIFUL LOOKING, VIOLENCE THEME AND POLYXENA'S REFLECTION TO CONTEMPORARY CERAMIC

ABSTRACT

The female image takes place as an aesthetic form in all aspects of the daily plastic arts from the neolithic period. In the period from the early ages to the present day, the woman has been subjected to violence as a learned emotion from the inside and still remains today. In particular, the violence applied to women in our time continues to bear similarities to the ways in which civilizations, social life styles and practices of life, while maintaining their continuity, apply violence. For centuries, the artistic treatment of women, violence and sacrifice has continued to be processed with different techniques and forms without losing any aesthetic value. It is seen that the sacrificial scene of Polyksena was processed on ceramic surfaces since 525 BC. From various disciplines of plastic arts,



from the 14th century to the 21st century, she created a source of inspiration for artists. Polyksena, one of the main characters of the story at the end of the Troia war, presents the myth of the tragic sacrificial women's stories as the most realistic way of working today.

Keyword: *Women, Violence, Sacrifice, Contemporary Ceramic Art, Polyksena*

İnsana verilebilecek en güzel armağanı, hayatı sunan kadın, birimge olarak neolitik dönemden günümüze dek plastik sanatlarının her alanında estetik bir form olarak yer almaktadır. İlk çağlardan günümüze kadar olan süreçteyse, her ne kadar hak etmese de toplumun içgüdüsel eğitimiyle öğrenilmiş bir duygu olan şiddette maruz kalmış ve günümüzde de hâlâ kalmaktadır. Özellikle çağımızda kadına uygulanan şiddet medeniyetlerin, toplumsal yaşam biçimlerinin ve yaşam şartlarının değişmesine karşın sürekliliğini korusa da şiddeti uygulama biçimleri hâlen benzerliklerini taşımaya devam etmektedir.

İnsanlığın var olduğu günden itibaren yaşam biçimi oluşturmuş önemli bir olgu süreci olan sanat, aynı zaman da kültürel değerlerimizi belirleyen bir faktör olarak yaşamımız içinde yer almaktadır. Sanat eseri oluşumunda da önemli bir etken olarak karşımıza doğumla birlikte yani kadının varlığı ile birlikte çıkan yaşam kavramı, dönem ve etkilere göre bireysel olarak şekillendirilmekte olduğumuz duyu ve duygusal birikimlerimizdir. Herhangi bir beklenti olmaksızın, insanın duygularını tetikleyen temel faktörün, duyu organlarının yardımıyla algıladığı form, kütle, renk gibi unsurların içsel seçiciliğine göre ayrımını yaparak kişiye özgü güzel kavramını oluşturmaktadır. Bu süreci oluşturan temel nokta, bireyin toplumsal yaşam biçimi ve anelerinin verdiği çeşitlilikle birlikte oluşturduğu, kendi güzelini yaratma çabası içinde belirginleştirmektedir.

Kant'a göre doğadaki güzel ile sanat yapıtının güzelliğın ayırımı, "Bir doğa güzelliğı güzel bir şeydir, sanat güzelliğı ise bir şey hakkında güzel bir tasavvurdur" diyerek yapar(2006:45). Sanat yapıtındaki güzelin, doğadaki güzel gibi belli bir sistematığın içinde var olan ve kendi dinamiğı içindeki tekrarlanamaz estetik değeri kadar kuvvetli olması beklenmemelidir. Sanat eseri üretiminde söz konusu olan sanatçının, eser üretiminde duygusal olarak işlediğı şiddet ya da çirkin içeriğın taşındığı, ifade biçimleri değeri olarak güzelliğı belirleyecektir. Bunun sonucunda ortaya çıkan, eserin işleniş biçimi ve izleyicilerin duyuları arasındaki bağlantıya göre estetik ve güzel algısını kişisel bir dille oluşturması beklenmektedir.

Şiddet ve kurban açısından baktığımızda, medeniyetlerin, toplumsal yaşam biçimlerinin ve yaşam şartlarının değişmesine karşın şiddet ve uygulama biçimleri her ne kadar aynı kalsa da, konunun sanatsal olarak işlenişı bakımından kadın formu estetik açıdan hiçbir değeri kaybetmeden farklı teknikler ve formlarla işlenmeye devam etmektedir.Şiddetin kelime anlamı; duyu ve davranışta aşırılık, büyük güç ve sertlik, olarak tanımlanmaktadır(URL-1, 2010). Dünya Sağlık Örgütü şiddeti "fiziksel güç ya da güçlerin kasıtlı olarak, bir tehdit veya eylem biçiminde kullanılmasının kişinin kendisinde, başka bir kişi de ya da grup veya toplulukta, yaralanma, ölüm ya da psikolojik zarara; gelişim bozukluğuna veya yoksunluğaya yol açması ya da yol açmada yüksek olasılığı bulunması durumu" (URL-2, 2010) olarak tanımlamaktadır.

Şiddet kelimesinin karşılığını daha da anlaşılabilir bir dille yapacak olursak, doğadaki yaşam hakkına sahip her türe zarar vermek, özgürlüğünü bilerek ve isteyerek zor yoluyla engellemek veya varlığın ya da kişinin sahip olduğuy yaşama hakkını elinden almak üzere,



sahip olduğu gücü orantısız biçimde kullanması olarak tanımlayabiliriz. Bu güç şiddetin içeriğini oluşturur ki, kişiye ya da topluma uygulanan, işkence, baskı, güç gösterisi, cinayet, v.b. davranışlar günümüzde oldukça popüler bir kültür haline gelmiş ve insanlık tarafından içerik açısından zenginleştirilmeye devam edilmektedir.

Yaradılış itibari ile doğumundan ölümüne kadar süren süreç içerisinde görerek, duyarak, dokunarak, konuşarak çevresiyle iletişime geçerek kendini geliştiren, öğrenme yeteneğine sahip bir varlık olan insan, duygularını da yukarıda saydığımız becerileri öğrenerek şekillendirmektedir. İnsanlar, çevre ile etkileşimleri sonucu bilgi, beceri, tutum ve değer kazanırlar. Öğrenmenin temelini bu yaşantılar oluşturur. Kişi, çevresinden sürekli olarak kendisine ulaşan verileri değerlendirir ve bunun sonucu olarak düşünsel, duyuşsal veya davranışsal tepkide bulunur. İnsanın çevresi ile etkileşimi, onda düşünsel, duyuşsal veya davranışsal değişime yol açıyorsa öğrenmeden söz edilebilir. Bu nedenle öğrenme, kişide oluşan kalıcı değişimler olarak tanımlanmaktadır (Yüksel, 2002:72).

Kısaca şunu söyleyebiliriz ki; şiddetin içgüdüsel bir duygu olarak insanın içinde doğumuyla birlikte var olduğu, çocukluk döneminde öğrenilmiş birikimlerin ve yaşadığı döneme göre çevresel etkilerle şekillenerek birleşmesiyle, yetişkin hayatındaki dışı vuruma açık bir davranış biçimi olduğu söylenebilir. Yeryüzündeki bütün toplumlarda şiddete açık olma eğilimi, bilinçaltına çocukluk dönemlerinden itibaren farkındalık hissettirilmeden yerleştirilmiş bir olgudur. Bunun en belirgin örneğini ise masallar oluşturmaktadır. Her ne kadar hayata hazırlık dersleri verdiği düşünülse de ilk eğitim aracı olarak bilinçaltına, şiddet - kutsal ve mutluluk kavramlarını işlemeyi amaç edindirdiği bir gerçektir.

Örnekleyecek olursak; Andersen'den Masalların; Küçük Deniz Kızı, sevdiği için kurban olma duygusunu ön plana getirerek etkileyicilik kazanmaktayken, Grimm Kardeşlerin; Pamuk Prensesi, kıskançlık karşısında kurban etme, eylemine karşı şiddetli bir ileti göndermektedir. Masalların, içersin de ciddi şiddet, sunumları bulunurken aynı zamanda mutlu sonla bitmiş olmaları da dikkat çekmektedir. Merak içersinde sonunu beklediğimiz, çocukluğumuzun en güzel günleri aslında bizleri, gizli bir şiddet duygusuna alıştırmaya döneminin başlangıcı olarak kabul edilebilir (Kayman, 2011:46). Diğer taraftan çağımızın vazgeçilmez iletişim kaynakları olan özellikle görsel ve işitsel TV-radyo yayınları, çizgi filmler, aksiyon içerikli filmler, günümüz sabah kuşaklarının vazgeçilmez tatlı sert programları, özellikle çocuk izleyicilerin bilinçaltın da teorik bilgi, teknikler ve şiddet eylemini gerçekleştirebileceği, materyal seçimleri ile uygulama bilirliliğini mümkün kılacak şekilde hafızalara yerleştirmekte olduğu da kaçınılmaz bir gerçektir.

Geçmiş çağlardan bu güne kadar uygulanan toplumal şiddetin en kabul edilmiş uygulama biçimi kurbandır. Kobyalleşmiş iradan bir eylem olarak, dinin ve vicdanının doğru bulduğu amaçlarla farklı biçimler ve yöntemlerle uygulanma özürülüğünü elde etmiş kutal bir eylemdir. En dikkat çekici özelliği iē farklı inanış biçimlerine ahip toplumlarca kabul örmüş, vazgeçilmez bir ibadet biçimi olmaıdır. Farklı birçok inançlarda kurban, kanlı ve kanız olarak iki şekilde unulmaktadır. Kanlı kurbanlar inan ve hayvan keilerek ya da el, kol, parmak, kulak, peniııbi oranlarının vücuttan koparılarak, kan akıtma biçimlerinde, kanız kurban unumları iē çeşitli yiyecek ve içeceklerin unulmaı şeklinde uygulanmıştır. Bazı araştırmacılara öre kurbanın kökeni, Tanrı olan hayvan ve inan akrabalar düşünceından, yani totemizmimden kaynaklandığını ileri ürlmektedir.Kıaca kurban; psikolojik yaklaşımları üzerinde durarak, inanda bulunan aldıranlılık içüdüünün en önemli tatmin araçlarından biri olarak kabul etmektedir. Geçmişten ünümüze, kurban unumunun

uyulanmadığı hiçbir zaman yoktur.”(Kayman, 2011:46). Keçilen kurban üzerine şiddeti uygulama, “Topluluk içindeki erilim, rekabet ve karşılıklı öldürme konusundaki her türlü kararız duyuyu tüm toplulukça kurbanla aktarma işlemidir(Girard, 2003:10).

Günümüze kadar ulaşmış birçok arkeolojik buluntu üzerinde sanatsal olarak işlenmiş, çoğunlukla seramik vazo resimlerinde şiddet temasının, özellikle tanrılar için düzenlenen kurban sahneleri işlenmiştir. Bütün antik çağ dönemine ait eklemlen bir düşünce olan kurban, tanrılara sunulan bir hediye olarak kabul edilmektedir. Kurban türlerinin sınıflandırılması da ilk kez, antik çağ düşünürlerinden biri olan Theophrastus tarafından yapılmıştır. Düşünürün sınıflandırmasına göre beş ana başlıkta kurban sunma çeşitlemesi karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; övme kurbanları, teşekkür kurbanları, dilekte bulunma kurbanları, rica kurbanları ve ölü ruhları için sunulan kurbanlardır(Erşiner, 1997:20).

Kurban, şiddet ve kanat kelimelerinin birbiri ile olan ilişkilerinin en temel noktasını yaşam oluşturmaktadır.Yaşam, bir yaşantılar örüntüsüdür (Erinç, 1998:13).Geçmişten geleceğe sunulmuş değerli bir armağan olan yaşamışlığa dair bu güne ulaşan kanat eklemleri üzerinde inancın en önemli örneğini olan karşı cinle uyulanan şiddet o gün olduğu gibi bu gün de açıkça izlenmektedir. Günümüze ulaşan eklemlerinin betimlemelerini incelediğimizde, genel olarak inan kurban temaı, en çok antik çağ uygarlıklarındaki toplumların, toplu katliam törenlerinde kullandıkları, tören kaplarında, duvar kabartmalarında ve resimlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Tarihsel süreç içinde gelişen medeniyetler ve kültürel değişimler sonucunda kurban olarak keçilen kadın kurban anlayışından uzaklaşmıştır. Fakat şiddet bir korku unsuru olarak kullanılmaya hâlen devam etmektedir. Konu pek çok kanatçı tarafından küzel ya da erotik olarak değerlendirilmemektedir. Oyuna ki alınan biçim ve içerik, konunun işleniş biçimi ile bütünlük kazandığında erotik değeri yüksek yapıtların oluştuğu kanat otoritelerince de kabul edilmektedir.

Şekil 1. **Mermer Polyksena lahdi.** MÖ ~500 Çanakkale Arkeoloji Müzesi, 2010.

Fotoğraf: Berrin Kayman



Polyksena'nın mitolojik hikâyesinin en detaylı anlatımı, Euripides'in Hekabe adlı

eserinde bulunmaktadır. Bu hikâye de şöyle özetlenebilir. “Troia kralı Priamos ve Hekabe'nin en küçük kızı olan Polyksena, Troia savaşlarının sonunda, Akhilleus'un ruhunun, mezarı üzerinde örünerek, ülkelerine eri dönecek olan, Yunanlı avaşçılardan; denizlerin eri dönüş yolculuğu sırasında geçit vermesi karşılığında, onur payı olarak Polyksena'nın kanını ister. İsteği gerçekleştirilmediği takdirde, denizlerin kendilerine geçit vermeyeceğini bildirir. Küllerime adansın Polyksena, katledilsin Pyrrhus'un eliyle, mezarım ıslansın kanıyla, (Seneca, 2009: xii). Bu istek üzerine, Polyksena, Akhilleus'un mezarı üzerinde boynu kesilerek, Troia savaşlarının sonunda kurban edilen ve antik çağ yazarlarınca kurban edilişi, farklı yorumlamalar ile işlenen, mitolojik kadın karakterlerinden biri olmuştur (Kayman, 2011:3).

Polyksena'nın kurban edilişi mitolojik bir öykünün, yazın ve plastik sanatlar içersinde hazin bir hikâyenin işlenişi gibi görünse de aslında bütün dünya ülkelerinin en önemli sorununun başlangıcı niteliğindedir. Yeryüzündeki en vahşi varlık olan insanın, ruhunda barındırdığı, inanç, sevgi, aşk, kaygı, şüphe, tutku, nefret, öfke, korku ve sonucunda bir anda ortaya çıkan şiddet insana her türlü elemi gerçekleştirebilecek gücü vermektedir.

Şekil 2. **Tyrrhen amphorası detayı.** Polyksena'nın Neuptolemos tarafından kurban edilmesi, , Attik siyah figür MÖ 570-550, 38 cm., (URL-3: 2010)



Şekil 3. Polyksena (Kızöldün) lahdi detayı. Polyksena'nın Neuptolemo tarafından kurban edilme, MÖ ~500 Çanakkale Arkeoloji Müzesi, Fotoğraf: Berrin Kayman, 2009.



Şekil 4. Polyksena'nın kurban edilmesi yorumu (detay). 2010, Berrin Kayman
Fotoğraf: Berrin Kayman, 2010



Polyksena lahdinin en can alıcı sahnesi, dramatik kurban sahnesidir. Mermer yüzeyde iki boyutlu olarak betimlenen öykü (Şekil 4), figürlerin hacimsel oluşları nedeniyle, yaşanan olayın etkisini tam olarak yansıtamamaktadır. Bu yüzden betimlenen kompozisyon ve şekillendirilen sahnenin üç boyutlu olarak uygulanma durumunda nasıl bir etki uyandıracakını tespit etmek amacıyla, lahit yüzeyini kaplayan öykü figüratif olarak çeramikten şekillendirilmiştir.

Antik çeramik vazo yüzeylerinde (Şekil 3) ve rölyefli olarak lahitlerde betimlenen kanlı öykü, relief alanında örnekler vermiş olsa da, böylecene zengin figürlü üç boyutlu bir kompozisyon daha önce şekillendirilmemiştir. Yağlı boya ve relief sanatı örneklerinde hikâyenin farklı varyasyonları görülebilmektedir. Bu nedenle, mitolojik öyküye sadık kalınarak, şekillendirmede mermer lahit referans alınmıştır.



Çunumu çerçeleştirilen kompozisyon iki farklı veriyon olarak çerçeleştirilmiştir. İlk çerilemede iyah fon ve doğal ışık kullanılmıştır. Oluşan etki doğal ışığın etki ile abartılıdır ve ölçeler ün ışığına öre değişmektedir. İkinci veriyon iē loş bir ortamda çerilenmiştir. Arka plandaki kızıl fon önünde yer alan heykel rubunun üzerine, kırmızı aydınlatma kullanılarak, kanlı olayın dramatik etki vurulanmıştır.

Ele alınan tema her ne kadar üzel kavramı altında değerlendirilemeyecek olā da, temanın yanma olarak üretilmiş eçerlerin üzel olup olmadığını değerlendirmek daha doğru olacaktır. Soyut kavramları görsel hale dönüştürmenin zorluğu, kimi zaman ōnuçların yanmalarından yararlanılarak ürece dāhil olmaktadır. Şekillendirmiş olduğumuz heykel rubu da şiddetin toplumal etkilerini vurulamayı ve bunları eçetik anlamda üzel bir biçimde ifade edebilmek için, bir araç olarak kullanılmıştır. Ayrıca bu aydınlatma ayeinde aydınlık ve karanlık alanların kontraı etki daha da belirleştirelebilmştir. (Şekil 5)

Şekil 5. Polyksena'nın kurban edilmesi yorumu (detay). 2010, Berrin Kayman

Fotoğraf: Berrin Kayman, 2010



SONUÇ

Adı Polyksena ya da kadın, o tarih boyunca şiddete ve iñimara maruz kalmış bir varlık. Erk, her zaman kadın bedeninin üzerinde hak āhibi ve onun yaşam biçiminin ya da üreinin belirleyicisidir. Çocukluğumuzun unutulmaz maalları ile hazırlanan gerçek dünyaya hazırlık çok normal eylemlermiş ōbi kabullendiğimiz katlediliş āhneleri, ündelik yaşamımızın 35-50 āniyelik bölümünü iēerinde de hemen hemen her ün beyaz ekrandan özüme elip eçmektedir. İnanç, eğitim, üzel, çirkin, eçetik ya da adına ne dersek diyelim öz konuyu aında ānattan ziyade milyonlarca yıldır inānlığın kurtulamadığı eöü ya da ücünü, topluma ünma öteriisidir. Burada konu, kadın imēinin, şiddet teması karşısında her zaman kurban sınıfında yer aldığını ve bunu da medeniyetler boyunca eçmişte naıl yaşıyorāk aynı şekilde hala yaşıyor olmamızdır. Polyksena sadece dünün ve bu günün kurban karakterlerinden biridir.



JOURNAL OF AWARENESS

KAYNAKÇA

ERGİNER, Gürbüz, 1997, Kurban, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, ISBN:9753636644

ERİNÇ, Sıtkı M., 1998, Sanat Psikolojisine Giriş, Ayraç Yayınevi, Ankara, ISBN:9756361174

GIRARD, René, 2003, Şiddet ve Kutsal, Kanat Kitap, İstanbul, ISBN:9758859013

KANT, Immanuel, 2006, Yargı Yetisinin Eleştirisi, Çev: Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul, ISBN:9753970943

KAYMAN, M.Berrin, 2011, Çanakkale Arkeoloji Müzesinde Yer Alan Polyksena Lahdindeki Kurban Sahnesinin İncelenmesi ve Seramik Malzemeyle Yorumlanması, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

SENECA, 2009, Troialı Kadınlar, 1.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, ISBN:9944885744

YÜKSEL, Özden, 2002, Eğitimde Yeni Değerler, Pegem Yayıncılık, Ankara, ISBN:975-6802-02-2

URL_1:http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5901cc5fd9be6.83086293

URL_2:<http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>

URL_3:http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=462439&partId=1&searchText=timiades&page=1